

III MƏQALƏ

Yeni mərhələdə tarixi seçim anı

İstənilən müstəqil dövlətin başçısı və lideri üçün təhlükəsizlik məsələsi ön sıradadır. Buna çağdaş mərhələdə şübhə edən yoxdur. Ancaq əsas məsələ bu təhlükəsizliyi necə təmin etməyin mexanizmləri ilə əlaqəlidir. Əgər hər hansı prinsiplər səhv olarsa, ölkənin təhlükəsizliyi ciddi riskə düşər. Bu isə bütünlüklə siyasətin strategiyasını dəyişməyi tələb edir. Yeni məsələ sadəcə, ölkəni təhdidlərdən qorumaqla, məhdudlaşdırma – tam olaraq siyasətin fəaliyyətinin strategiyası deyildir. Konkret isə dövlət inkişaf paradigmasından müharibəyə hazırlıq paradigmasına keçid etməyə məcbur qalır. Əsas hədəf kimi, daim xarici düşmənlərə qarşı hansısa tədbirlərin görülməsi seçilir. Bu da tədricən ictimai şüurda insanların həmişə ola biləcək təhlükələrə qarşı psixoloji hazırlanması məsələsini aktuallaşdırır. Belə bir prosesin tədricən cəmiyyətin bütün kəsimlərinin psixoloji və sosial-mənəvi durumuna təsir etdiyi aydındır.

Təbii ki, cəmiyyətin fərdi və kollektiv səviyyədə sosial-psixoloji, ideoloji və mədəni aspektlərdə bu cür transformasiyasının dövlət quruculuğu prosesinə də ciddi təsiri olur. Konkret olaraq, toplum artıq inkişafa deyil, özünü qorumağa hədəflənir. O halda müstəqil dövlətin inkişafı istiqaməti də təhrif olunur.

Zaman isə daim tərəqqidə olmağı tələb edir. Çünki müasir tarixi mərhələnin geosiyasi, siyasi, iqtisadi və mədəni ruhu bunu tələb edir. Belə çıxır ki, hər hansı bir müstəqil dövlətdə liderin və toplumun inkişafa deyil, təhlükəsizliyə hədəflənməsi strategiyada dövlət quruculuğunda ləngimələr yarada bilər. Lakin o da faktıdır ki, təhlükəsizlik mütləq təmin edilməlidir. Məhz bu məqamda global geosiyasi mənzərənin mahiyyəti və dinamikasına uyğun düzgün geosiyasi seçim etmək vəzifəsi son dərəcə aktuallaşır. Burada bir mühüm özəllik də nəzərə alınmalıdır.

Fəlsəfi, sinergetik və politoloji araşdırmalara görə, çağdaş tarixi mərhələdə ayrıca bir dövlətin deyil, dövlətlər qrupunun (kollektiv) fəaliyyəti daha çox önəm kəsb edir. Çünki hazırda globallaşma dünya sistemində o dərəcədə nüfuz etmişdir ki, metaforik ifadə etsək, "hər kəs hamıdan və hamı hər kəsdən asılıdır"! Rusiya kimi böyük və güclü dövlətin prezidenti açıq ifadə edir ki, "indi mütləq müstəqillik, heç kəsdən asılı olmayan sərbəstlik yoxdur – dünyada hər bir dövlət digərlərindən asılıdır və əksinə". Bu tezisi ABŞ, Avropa və Çin liderləri də doğru hesab edirlər. Deməli, müstəqil olmaq və suverenliyi saxlamaq üçün özünə sadıq, səmimi olan dövlətlər qrupunu düzgün müəyyən etməlisən. İlham Əliyev bu seçimin anonsunu vermişdir!

Azərbaycan Prezidenti bütün dünyaya açıq və qətiyyətlə bəyan etmişdir: "Azərbaycan birmənalı olaraq Türk dünyası ailəsinə daxildir!" Onun siyasətində bu real fakt prioritetdir! Burada biz cənab Prezidentin təbircə dəyə bilirik "...və Nida"

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bu tarixi qərarının (daha doğrusu, seçiminin) dərin, geniş, mədəni və elmi əsasları mövcuddur. Bu tezisin işığında I məqalədə yeni tarixi mərhələdə global kontekstli seçimin edilməsinin fəlsəfi-sinergetik təhlili üzərində bir qədər geniş dayanacaq.

Təhlükəsizliyin yeni formulu

Prezident İlham Əliyevin andiçmə nitqinin məntiqinin ana xəttini təşkil edən çox vacib bir məqam var. Bu, Azərbaycanın qədim qoyduğu yeni tarixi mərhələdə inkişaf fəlsəfəsinin davam etdirmək və hətta onu çevik transformasiya edə bilən sistem kimi daha da təkmilləşdirməklə bağlıdır. İlham Əliyevin nitqinə bu səbəbdən çox ciddi surətdə təhlükəsizlik məsələsindən başlaması təsadüfi deyildir. Lakin burada bir dərin və incə çalar mövcuddur. Yeni Azərbaycan Prezidenti yalnız davamlı inkişaf çərçivəsində təhlükəsizliyi strateji prioritet istiqamət kimi görür. Təhlükəsizliyin təmini bu yanaşmada vacibdir, dövlətçilik baxımından olduqca əhəmiyyətlidir, eyni zamanda, bu, mütləq surətdə davamlı inkişaf paradigması daxilində reallaşmalıdır. Müstəqil dövlətçilik üçün həmin məna çaları prin-

Yeni tarixi mərhələ: strateji məqsəd və növbəti vəzifələr

(fəlsəfi-sinergetik təhlil)

siplə əhəmiyyət kəsb edir. Prezidentin arqumentlərinə baxaq.

İlham Əliyev nitqində demişdir: "Güclü Azərbaycan bizim həmişə hədəfimiz olub. Əgər güclü Azərbaycan qurmasaydıq, əgər kimdənsə istər siyasi, istər iqtisadi sahədə asılı olmuş olsaydıq, heç vaxt biz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edə bilməzdik". Aydın görünür ki, Azərbaycan Prezidenti ərazi bütövlüyünün təmininin, yeni, faktiki olaraq milli ideyanın yerinə yetirilməsinin təməlini siyasi, iqtisadi, geosiyasi və digər sferalarda güclü Azərbaycanın qurulmasının təşkil etdiyini diqqətə çatdırmışdır. Dövlət başçısı bununla artıq arxada qalmış mərhələdə də aparıcı və müəyyənədi prosesin inkişaf paradigması ilə bağlı olmasını fikrini söyləmişdir.

Bir qədər sonra ifadə etdiyi fikirlərdə isə İlham Əliyev inkişaf paradigmasının davamlı, məntiqi, siyasi və strateji baxımdan ardıcıl reallaşdırılmasının liderin siyasi iradəsi, yüksək zəkası və sarsılmaz qətiyyətinin xüsusi rol oynadığına diqqət yönəlmişdir. Xüsusi olaraq vurğulamışdır ki, "Biz heç kimdən heç nə xahiş etmirik. Mən 20 ildən çoxdur ki, prezidentəm, bu günə qədər heç kimdən heç nə xahiş etməmişəm, çünki buna ehtiyac da olmayıb. Biz özümüzü tam təmin edən ölkəyik". Hansı dövlətlər müasir mərhələdə özünü tam təmin etməyə nail ola bilər? Ancaq və ancaq bütün gücünü inkişafa yönəldən müstəqil dövlətlər! Azərbaycan Avrasiya məkanında bu keyfiyyətə malik nadir ölkələrdəndir!

Bu siyasətin də müxtəlif aspektlərdə dividendləri olur. İlham Əliyevin həmin dividendlər sırasında daxili və xarici si-

yasətin harmoniyasına diqqət çəkməsi heç də təsadüfi deyildir. Çünki bu məqam birbaşa şəxsi marağa deyil, dövlətçiliyə xidmət edir. Azərbaycan lideri çox aydın tərzdə ifadə etmişdir: "Biz ikitərəfli formatda əməkdaşlığın tərəfdarıyıq və xarici siyasətimiz də buna hesablanıb - bərabərhüquqlu münasibətlər, bir-birinə hörmət, bir-birinə, necə deyirlər, xoş münasibət, bir-birinin işinə qarışmamaq. Bu, bizim prinsiplərimizdir və bu prinsipləri biz diktə etmişik, bunları qəbul etdirə bilməmişik. Çünki xarici siyasət, – bunu hamı bilir, – daxili siyasətin davamıdır. Ona görə bundan sonra da xarici siyasətimiz çox aydın olacaq, açıq olacaq və bu gün dünya ictimaiyyəti bizim siyasətimizi bəyənir və dəstəkləyir".

Bütün bunların yekun nəticəsini, yekun tezisini Prezidentin ifadə etdiyi kimi, "dinamika var, inkişaf var və ən önəmli, gözəl perspektivlər var". Deməli, Azərbaycan yeni tarixi mərhələyə yüksək inkişaf dinamikası və gözəl perspektivlərlə qədəm qoyur. Prezident dövlət quruculuğunun strateji kontekstində hansı məqamları nəzərdə tutur?

Türk dünyası ailəsində inkişaf

Yuxarıdakı təhlildən belə alınır ki, Azərbaycan Prezidentinin Türk dünyasını prioritet kimi qəbul etməsi dövlətçiliyin dərin və əhatəli inkişaf prinsipləri ilə sıx bağlıdır. Bu, sadə seçim deyildir. Yalnız etnik-mədəni faktorlarla izah oluna bilməz. Ön sırada müstəqil milli dövlətçiliyin davamlı və sabit inkişafını təmin etmənin

beynəlxalq miqyasda struktur və funksional şərtlərini müəyyən etmək vardır. Həmin şərtlər ən ümumi miqyasda Ulu öndərin "bir millət, iki dövlət" kəlamının ideya-mənəvi və mədəni potensialından qaynaqlanıb.

Məlumdur ki, bu formulu ilk dəfə Ulu öndər keçən əsrin 90-cı illərində özünü verdiyi məzmununda siyasi leksikona daxil etmişdir. Bu, real olaraq müasir tarixi mərhələdə Azərbaycanda perspektivli, qalıcı və daim inkişaf edə biləcək, təhlükəsizlik şəraitində mövcud olan müstəqil dövlət qurmaqla birbaşa bağlıdır. Hətta strateji hədəf bununla bağlıdır. Heydər Əliyev müstəqil dövlət quruculuğunun strategiyasını "bir millət, iki dövlət" düsturu kontekstində müəyyən etməklə XX əsrdə Azərbaycanın müstəqil dövlət qurmaq xəttinin acı təcrübələrini nəzərə alaraq yeniləmişdir.

Mən deyirdim ki, Ümummilli lider hətta daha qədimlərdə Azərbaycan dövlətçiliyində özünü göstərmiş çoxlu sayda faktoru kompleks halında diqqətə almışdır. Məsələn, hansı səbəblərdən Azərbaycanın indiki siyasi-coğrafi və mədəni məkanında meydana gəlmiş dövlətlər süqut etmişlər? Onların bir neçəsinin ömrü tarixi mövcudluq baxımından hətta niyə çox az olmuşdur? Azərbaycanda imperiya dövləti ilə respublika dövləti arasındakı fərqlər müstəqilliyin təmini baxımından necə olmalıdır? Azərbaycan xarici siyasət strategiyasının daim uğurlu olması üçün hansı məqamları önə çəkməlidir? Nəhayət, konkret olaraq Şərqi ilk demokratik respublikası olan ADR hansı səbəblərdən çox tez süqut etdirildi?

Digər suallar da vardır. Lakin vurğulanlardan aydın olur ki, müasir mərhələdə Azərbaycanın müstəqil dövlət olması üçün quruculuğun strateji prinsipləri yenilənməlidir. Məhz bu aspektdə "bir millət, iki dövlət" əsl xilaskarlıq formuludur!

Həm də ona görə ki, onun başlıca ideya potensialı elə müəyyən olunmuşdur ki, faktiki olaraq bir millətin iki dövlətindən həmin millətin çox sayda dövlətinin əməkdaşlıq fəlsəfəsinə keçmək mümkündür. Həmin dövlətlərin sayının 5, 6, 7 və ya daha çox olması prinsiplər rol oynamır. Nəyə görə?

Çünki "bir millət, iki dövlət" formulu saya, yeni kəmiyyətə görə məzmunlaşmamışdır: burada aparıcı ideya əməkdaşlığın elə qurulmalıdır ki, bir millət də olsa, dövlətlərin müstəqilliyi, suverenliyi, eyni hüquqa malik olmaları, beynəlxalq hüquq qarşısında eyni dərəcədə məsuliyyət daşmaları və birgə harmonik inkişafı təmin olunsun! "Bir millət, iki dövlət" düsturunun (və kəlamının) müstəqil dövlətlər arasında əməkdaşlığı qalıcı və perspektivli etməsi və bu keyfiyyətinə görə digər əməkdaşlıq modellərindən müsbət mənada fərqlənməsi vurğulanan ideya özəlliyi ilə əlaqəlidir!

Beləliklə, "bir millət, iki dövlət" müdrik kəlamı ümumilikdə, türk dövlətlərinin müstəqil dövlətlər kimi əməkdaşlıq fəlsəfəsinin kökündə dayanır. Bu, həqiqətin digər aspekti hər bir türk dövlətinin regional və global miqyaslarda müstəqillik və suverenliyin təmin edilməsi şərti ilə mövcud olma fəlsəfəsi ilə sıx bağlıdır. Burada söhbət faktiki olaraq "bir millət, iki dövlət" formul-vizyonunun kontekstində türk dövlətlərinin birgə müstəqil inkişaf etmək konsepsiyasından gedir. TDT-nin fəaliyyətinin və inkişafının mərkəzi müddəasını bu anlamda məhz "bir millət, iki dövlət" kəlamı və onun genişlənməmiş mənası təşkil edir.

Bütün bunlardan ümumi xarakterli bir məntiqi qənaət əldə etmək olar: Prezident İlham Əliyevin yeni tarixi mərhələdə Türk dünyasını ailə elan etməsi və TDT-nin gücləndirilməsinin başlıca xətt olduğunu bəyan etməsi tam əsaslıdır, ciddi arqumentlərə söykənir.

Geosiyasi seçimin "7 təməl arqumenti"

Vurğulanan səbəblərdən, müstəqil milli dövlətçiliyin davamlı və sabit inkişafını təmin etmənin beynəlxalq miqyasda struktur və funksional şərtləri, Azərbaycan Respublikasının milli və regional miqyaslarda reallaşan dövlət quruculuğu şərtlərinin çağdaş dövrün çağırışlarını nəzərə alaraq global miqyasa proyeksiyası (yayılması, genişlənməsi, praktiki reallaşması) kontekstində dərk edilməlidir. Burada isə Prezident İlham Əliyevin dəfələrlə ifadə etdiyi başlıca faktorlar mövcuddur.

Onlar Azərbaycanın müstəqilliyi, suverenliyi və milliliyinin təmin edilməsi fəlsəfəsinin bərabərhüquqlu, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq formatı daxilində beynəlxalq hüquq normalarına ciddi əməl olunması şəraitində bir neçə dövlətin "koinkşafı" (birgə tərəqqisi) şərti ilə əlaqələndirilir. Bu prinsiplər Türk Dövlətləri Təşkilatının başlıca fəaliyyət prinsipləridir. Buna görə TDT digər beynəlxalq təşkilatlardan öz potensialı və inkişaf imkanları ilə fərqlənir. Prezident İlham Əliyev həmin potensialın və inkişaf imkanlarının konkret faktorlarını ndiçmə nitqində dəqiq ifadə etmişdir.

Birincisi, Türk dünyası "böyük coğrafiyadır, böyük ərazidir". İkincisi, "böyük hərbi gücdür". Üçüncüsü, "böyük iqtisadiyyatdır". Dördüncüsü, "zəngin təbii sərvətlərdir". Beşincisi, "nəqliyyat yollarıdır". Altıncısı, "gənc və dinamik artan əhalidir". Yedincisi, "bir soydan, kökdən olan xalqlardır". Bunlara şərti olaraq Prezident İlham Əliyevin türk birliyini əsaslandıran "7 təməl arqumenti" deyək!

Onların hər birinin ayrıca fəlsəfi-sinergetik təhlilinə böyük ehtiyac vardır. Çünki o halda Azərbaycan Prezidentinin dərin, ədalətli və geniş təhlil əsasında vurğulanan strateji xarakterli seçimi etdiyinə tam əminlik yaranır. Eyni zamanda, buradan "bir millət, iki dövlət" kəlamının fəlsəfi kontekstində tükenməz idraki, siyasi və dövlətçiliyin uğurlu inkişafı potensialının mühüm cəhəti aydın olur.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru